

A HONTALAN

DANILO KIŠ

1.

„1938. május 28-án Párizsba érkezett.”

A latin negyed egyik szállójában nyitattott szobát, az Odéon közelében. Ez a szálló komor gondolatokat ébresztett benne, s amikor este eloltotta az éjjeli-szekrény fölé szerelt lámpát, szobája szellemekkel népesedett be, körülöttük szállodai lepedők lengedeztek még mindig, halotti lepel gyanánt. Az egyik kísértetpár ismerősnek tűnt, s a hontalan uraság emlékezetébe idézte a költőnek és szerelmének alakját, amilyeneknek a költőről készült emlékalbumban látta őket: a nőt, Lédát, malomkeréknyi kalapban, amely beárnyékolja arcát olyképpen, mintha fátyol volna a szemén, ez az árnyék azonban nem kendőzheti el az éveknek és az érzékiségnek azt az alig látható görcsét, amely odagyúlt a szája köré; őt, a szerelembe és a betegségbe belerokkant költőt, azzal a bazedovkórosan düledt szemével, amelyben még mindig egy cigányprímás szemének tüze ég. Hogy valaha Léda trubadúrja szállt meg ebben a hotelban, azt talán még egyedül ő tudja. Amikor megérkezett, megkérdezte a portást, hogy úgy 1909 körül vendégük volt-e egy ilyen s ilyen nevű költő. . . s kimondta a nevét. A fiatalembernek, az idegenszerű név hallatán zavarba esve, magának is az anyanyelvén szaladt ki a száján: „No comprendo, señor!” A hontalan uraság még egyszer meggyőződött róla, hogy a világot megosztó határok áthághatatlanok, meg hogy a nyelv mennyire az ember egyetlen hazája. S megragadva a kulcsot, mit sem késlekedve, második emeleti szobájába indult, fel-futott a lépcsőn, mert az utóbbi időben hanyagolta a felvonókat.

2.

„Az életének erről az utolsó szakaszáról szóló híradások ellentmondóak. Egyesek szorongásaival vívódva látják, ahogyan babonás félelemmel hártja el a felvonót, a gépkocsit, mások pedig. . .”

Az újságban olvasta egyszer, több mint húsz éve, hogy Pesten egy fiatal ember a lifttel együtt lezuhant, az összeroncsolt tetemet ott találták meg a pincehelyiségben. Ez a réges-régi história az emlékezetébe vésődött, ott szunnyadozott, lappangott évekig, hogy aztán egy napon felszínre bukkanjon, akár a vízbe dobott hulla, amelyikről leszakadt a kőballaszt. Vele pedig néhány hónappal korábban történt a furcsa eset. Ott állt a liftajtó előtt az egyik berlini kiadó épületében. Megnyomta a gombot, s hallotta, amint a régimódi francia lift valahonnan a magasból, zakatolva megindul vasketrecében. Könynyű rázkódással, hirtelen közvetlenül az orra előtt egy fekete lakkos koporsó állt meg. Lila színű selyemmel bélelve (melybe stilizált íriszek voltak beleszőve a fényes krepedesin fonákjaként), hatalmas velencei csiszolt tükörrel, mely olyan volt, mint egy kristálytisztá tó zöldülő felszíne. Ez az első osztályú temetéshez rendelt, a *Deus ex machina* láthatatlan erőtől irányított koporsó leereszkedett valahonnan a magasból, Kharón ladikjaként odaavezett, s most sápatag utasára vár, aki hóna alatt szorongatva *A hazátlan ember* című legújabb regényének kéziratát, dermedt-tétován ácsorog (és a vasrácson át, a tükörben szemléli a sápatag utast, amint tétován, kővé dermedten, a hóna alatt szorongatva legújabb regényének kéziratát, ott áll), és várja, hogy átkeljen vele, nem a „másvilágra”, hanem csupán ide a sötét pinceépületbe, a közeli rosariumba és cinterembe, ahol éppen ilyenfajta szarkofágokban megüvegesedett szemű, eltévelyedett utasok alusszák örök álmukat.

3.

Miután a szobájába ért, ahol a portás már elhelyezte a poggyászát, a vendég először is rendbe rakta az asztalon kéziratait, majd hozzálátott, hogy lejegyezze az aznapi benyomásokat. A hontalan uraság az utóbbi években mind gyakrabban ír szállodai szobákban, éjszaka, avagy kávéházi múmárvány asztalokon, nappal.

4.

Sebtében papírra vetett egypár megfigyelést, egypár „Bildé”-t: az újságárusnőről, tányérből szürcsöli a levest, orrcimpája tövében pedig fillérnyi seb, eleven, nyílt seb tátong; a törpe asszonyról, aki többszöri kísérletet tesz, hogy felszálljon a vonatra; a pincérről, aki úgy ad össze, hogy a kisujja és a mutatójja között tartja a ceruzát, mert a többi ujja hiányzik; a pattanásos portásról, a nyakán kelés van. Stb.

5.

Ugyanúgy megvételte a párbajozást mint a junker felfuvalkodottság tanújelét, akárcsak a falusi verekedést, az ökölharcot és bicskázást is. Hasonlókép-

pen gyűlölt mindenfajta kegyetlenkedést, abban csak a társadalom embertelenségének tükröképét látta. A testi rútság, és minden, ami abnormális az embereknél, a „normális” álcázott fonákjaként foglalkoztatta. Óriások, törpék, bokszbajnokok, cirkuszban mutogatott szörnyalakok metafizikai összefüggések egész láncolatát indították el benne. A szurkolók, a szurkolósereg fülsiketítő hangzavarában a magukból kikelt arcokat figyelte. S ott, a dühödt tömeg szorító gyűrűjében értette meg, ott érzett rá szinte testileg, hogy mit jelent egy pár afféle elvont fogalom, mint közösségi érzület, vezér, eszme, aminthogy akkor értette meg annak a kenyérről és cirkuszról szóló szállóigének az értelmét is, amely – ugye – olyan magvasan minősíti a legújabb kori történelem egész alagsorát.

6.

Annak a költőnek, ott, a hazájában, emlékművet emeltek, és utcákat neveztek el róla, mítosza volt, nemzedékek sora isteníttette, tisztelői voltak, akik az egekig magasztalták, s csodálták verselését meg nyelvezetét, melyet a sajátos nemzeti szellem emanációjának tartottak; ugyanakkor halálos ellenségei is voltak, akik őt a nemzeti eszmények árulójának tekintették, olyan embernek, aki eladta magát a németeknek és a zsidóknak, a nemességnek és az uraknak, s akik kétségbe vonták bárminemű eredetiségét, a francia szimbolisták közönséges utánzójának kiáltották ki, hogy – mi több – plagizált is, Verlaine és Baudelaire verseit plagizálta, s mindenféle vádaskodástól meg rágalmaktól hemzse-gő pamfleteket írtak róla.

7.

Édesapja, Aladár von Németh, mint a pesti Llyod hajózási attaséja, egészen szerényen kezdte „diplomáciai” pályafutását, első állomáshelye pedig Fiume volt. A fiatal diplomata akkortájt nősült, bizonyos Dvořák Sophia nevű hajadont vezetett oltárhoz, s így a fiumei utazás az ifjú pár nászútja is volt. Ebben a konzuli-diplomáciai városban jött világra majdani „hontalanunk”, aki egész életében magában hordozza a tengernek meg egy pálmának az emlékét, amely az ablakuk alatt hajladozott a bőra szélrohamaiban, mintegy eleven illusztrációjaként édesapja egyik kedvenc spártai bölcsességének, miszerint csakis az elemekkel való állandó harcban edződik meg az ember.

8.

Szobája padlóját szőnyegek borították, az ablakokon pedig, a birkaprém alatt, vászonredőnyök voltak, hogy megvédjék az erős napsütéstől. Télen hatalmas cserépkályha fűtötte a szalonokat, akkora, mint valami szecessziós katedrális. Ötéves korától kezdve, egészségi okokból meg a spártai szellem miatt

a gyerekszobáját nem fűtötték; legfeljebb a dajkái feküdtek be a kiságyba, hogy egészséges paraszti testmelegükkel varázsolják kellemessé a súlyos tollneműt.

9.

Anyai dédapját (pofaszakáll, behajlított bal kezében félcilinder, jobbával magas polcra könyököl; a polcon papírrózsák, vázában; lábánál hatalmas fajszedog hever) Felldnernek hívták. Ezen a papírmásé rózsacsokros fényképen kívül igen kevés írott emlék maradt fenn róla, és mindig valamelyes bűntudattal emlegették a házban: „a megboldogult Felldner” (így, a vezetéknevén, és mindig odabiggyesztve, hogy a megboldogult). Hogy valami ősi véték, eredendő családi bűn fűződött hozzá, az hétszentség. Azért olyan ritka a róla szóló irat, azért van csak egyetlenegy fényképe az albumban.

10.

Ez a kerek arc, melyhez oldalszakáll és nagy, fekete bajusz tartozik, az író édesapja, nemes és nemzeti dr. Aladár von Németh, Hatvany Lajos társaságában („aki Th. Mann-nal és Romain Rolland-nal levelezett”). Ez pedig az író édesanyja (derűs arc koszorúba font, világos hajkorona alatt). Emitt csónakázik a család, valamelyik folyón. A fénykép hátlapján: „Belgrád, 1905.” A háttérben sejlő magas, tornyos várfalak a kalemezdani vár falai. – Erdei tisztás, a vendégek durván ácsolt asztal körül foglalnak helyet. A kisfiú az anyja ölében ül; mellettük Aladár von Németh uram, vadászpuskával, amelyet tusával úgy támasztott az asztalra, mint valami haramia; az asztalfőn vadászkalapos uraság; a hölgyek szintén kalapot viselnek; az urakon magyaros dolmány: „Dr. Aladár von Németh Ófelsége, III. Lajos bajor király társaságában. Pressburg/Pozsony.” Egy kisfiú kerékpáron. Egyik kezével egy falon felfutó borostyánba fogódzik: „Budapest, Rakoczianum, 913.” – Csoportkép, diákok tanárral; Egon von Némethet nyilacska jelöli meg: „München, Wilhelmgymnasium, 914.” Stb.

11.

Korán megismerte a szerelem rejtjeles, titkos nyelvét. Ezt egy költőnek köszönhette. Tizennyolc éves korában, amikor fülig szerelmes volt egy német egyetemista lányba, fölfedezte, hogy ennél a költőnél minden szerelmi szituációra akad egy vers (a rajongásra, a csalódásra, a remegésre, a bánkódásra), s nekiállt fordítani őket. Lefordított így – teljesen à propos – körülbelül ötven verset, amikor pedig ez a szerelmi ciklus német nyelven ragyogott és nyomdába került, a szerelem (stendhali nyelven szólva) a kristályosodás révén olyan pontra jutott, amikor a szenvedély tüze már csak pislákol és kialvóban van.

Mindebből, ebből az egész ifjonti kalandból és szerelmi hevületből ez a műfordításkötet maradt, mint valami elnyűtt emlékkönyv. Meg regényeiben az a biborszín árnyékolás, mely belengi a dolgokat, mondatainak lírai töltete, ami-re kritikusi felfigyeltek, bár nem minden fejcsóválás nélkül.

12.

Minden ifjúkori szenzibilitás, különösen, ha képezik és zeneszeretetre nevelik – márpedig az ő esetében így volt –, hajlamos rá, hogy a test és a lélek zavaros buzogásait, a fiatalságnak ezt a lírai magmáját a tehetség korai jeleként értelmezze, noha, leggyakrabban, csak egy ifjú szenzibilitás titokzatos rezdüléseiről van szó, a belső kiválasztású mirigyek és a szimpatikus idegrendszer rejtélyes együttthatásáról, a szervi adottságok és a lélek muzsikájának szimbiózisáról – ez az ifjúkor meg a lelki gazdagság adománya, s mivel rezdüléseit nézve a költészetre emlékeztet, könnyen összetéveszthető vele. Amikor pedig egyszer ennek a mágiának a hatalmába kerül – amely az évek során veszedelmes szenvedéllyé válik, akár a dohány meg az ital –, az ember, most már ügyes versfaragóként, lankadatlanul tovább írja szonettjeit és elégiáit, hazafias és alkalmi zöngeményeit, pedig csak afféle motolláról van szó, amely valamikor fiatalokunkban meglendült, s most csak a tehetetlenségi erőnél meg a szokás hatalmánál fogva lódul meg a legkisebb fuvallatra is, akár az üresen járó szélmalom.

13.

Akkor, amikor a Bildungsroman virágkorát élte az európai irodalomban, az írók pedig a főhős osztályeredetére alapozták művüket (a „mesélőére”, aki mögött alig-alig módosított önéletrajz bújik meg), s teszik ezt szüntelen bűnbánatot tartva, megtagadva környezetüket, renegátságuk kínos hangsúlyozásával, vagy ellenkezőleg, annak a másik fajta *vanitas*nak a jegyében, amely az író népi származásával dicsekszik, s ekképpen eleve felmenti az eredendő bűn meg a minden e világi rosszért sorsszerűen viselt felelősség alól, és valamiféle isteni joggal ruházza fel, hogy büntudat nélkül nevezhesse nevén a rosszat, ebben az időben is tehát, Egon von Németh tudatosan fosztja meg művét az önéletrajzi elemektől. Szüleit és származását elhanyagolható körülménynek, merő véletlennek tekintette, kifinomult ösztönnel ráérezve, hogy a társadalmi eredet elméletéből egy veszedelmes, új teológia sarjad, az eredendő bűn teológiája, mellyel szemben az egyén tehetetlenül áll, örök időkre megbélyegezve a bűn bélyegével, melyet mintegy tüzes vassal sütöttek a homlokára.

14.

„Én a megboldogult Osztrák–Magyar Monarchia tipikus vérkeveréke vagyok: egy időben magyar is, horvát is, szlovák is, német is, cseh is, és ha tovább turkálnék az ősök között, s ha elemeztetném a vérem – manapság roppant divatos módi a nacionalisták körében –, abban, akár a folyómederben, cincár, örmény, sőt talán cigány és zsidó vér nyomait is föllelhetném. Én azonban nem ismerem el ezt a tudományt, a vér spektrálemzésének tudományát, melyet egyébként egészen kétes értékűnek, veszedelmesnek és embertelennek tartok, különösen napjainkban és ezeken a mi vidékeinken, ahol a talajnak és a vérnek ez a közveszélyes elmélete csak gyanakvást és gyűlölködést szül, s ahol »a vér és a származás e spektrálanalízisét« legszívesebben igen spektakulárisan és primitíven: törrel és revolverrel végzik. Születésem óta kétnyelvű vagyok; tizennyolc éves koromig magyarul és németül írtam, ekkor, miután németre fordítottam egy magyar költő verseskötetét, a német mellett döntöttem, mert az áll hozzám legközelebb. Én, uraim, német író vagyok; s a nagyvilág a hazám.”

(Ebből a szövegből ítélve, amely egy 1934-ben adott interjúból való, a családi albumból megismert „megboldogult Felldner” alighanem az egyik olyan vércsoporthoz tartozott, amelyik a nacionalisták szerint ugyanúgy öröklődik, mint a szifilisz.)

15.

Így gondolkozott, s hogy így gondolkozott, a banálissal szemben érzett szervi ellenállásnak következménye volt. Mert a származáselmélet térhódítása, amely egyfelől a *fajiságra*, másfelől a *szociális* eredeztetésre mutatott vissza, azokban az években félelmetes méreteket öltött, s minden félreértés és minden új rokonszenv hivatkozási alapja lett: az egy közösséghez tartozás nagy eszméje leszállt a szalonokba és a piacra, egyként zászlaja alá toborzott bölcsét és ostobát, széplelkeket és csőcseléket, olyan embereket tehát, akiket nem a közös hajlamaik, érdeklődésük, nem a rokonlelkűség fűzött össze, hanem csupán a faji és társadalmi származásnak ez a banális, giccses, veszedelmes elmélete. Egon von Németh művéből ezért maradt ki az önéletrajzi elem, mely mű – egyébként – felölelte az akkori Európa valamennyi rétegét: a nemességet, a nagypolgárságot, a középosztályt, az értelmiséget (származásától függetlenül), a kereskedőket és iparosokat, a tisztviselőket és funkcionáriusokat, a parazitákat és lumpenproletárokat, a munkásokat, a parasztokat, a nacionalistákat, a katonákat, a hagyománytisztelőket, a szociáldemokratákat, a forradalmárokat. A tanú legyen elfogulatlan, a tanú egyformán idegenkedik mind az egyik bűnbánatától, mind pedig a másik előítéleteitől.

A HONTALAN

Variáns

A hontalan uraság, az apatrida, a kozmopolita – már ahogyan a hazai lapok nevezték – április derekán befutott Amszterdamba, miután jókora vargabetűt írt le Olaszországon, Jugoszlávián és Magyarországon keresztül. Pesten még látni szerette volna idős, beteges édesapját, meg hát egy kis európai levegőt szippantani, hogy némileg megbízhatóbb és életesebb anyagot találjon *Isten veled, Európa* című új regényéhez. Abban a tudatban búcsúzván édesapjától, hogy valószínűleg nem látja többé az életben, Pestről érkezett tehát Amszterdamba, ahol aztán bizonyos Lange úrral, a kiadójával tárgyalt, ugyanazzal, aki egy évvel korábban az első regényét is kiadta német nyelven.

*

Van der Lange úr azok közé a fiatal könyvkiadók közé tartozott, akik egy pillanatban a maguk irodalomszeretét, talán a tehetségüket is – hirtelen elhatározással – a kétes értékű írói hírnévnek hátat fordítva a sokkal kecsgetőbb könyvkiadás, olyan könyvek kiadásának a szolgálatába állítják, amilyeneket jómaguk is szeretnének (talán tudnának is) írni. Mivel atyjától egy kis kölcsönkönyvtárat örökölt, amely mellékesen könyvkereskedés meg papírkereskedés is volt, Van der Lange úr egy napon könyvnyomtatásra adta a fejét, sora kiadta barátainak könyveit, miután a saját verseit viszont, nem minden szív-fájdalom nélkül, a tűzbe vetette. A német irodalom szerelmese volt, elsőnek Heine rontotta meg a költői ábrándozás átkával, s megtanította felismerni a különbséget a líraiság meg az irónia között, valamint a kettőnek egymáshoz való leheletfinom viszonyulását – olyan művészet ez, amely ritka madár mind az írók, mind pedig az olvasók körében. A harmincas években, amikor a német írók mind nehezebben találtak kiadóra hazájukban, mert úgy ítéltettek meg, hogy nem eléggé hatja át őket a nemzeti szellem, vagy pedig vér szerinti örökségük mételyeztettjei – Van der Lange úr német emigránsok kiadója lett, egy pillanatra sem tagadva meg ízlésbeli vonzódását. Az írók nemcsak kiadóra lettek személyében, hanem baráti jó szót és bátorítást is kaptak tőle. Egyszóval, azok közé tartozott, akiket a siker, a pénz és a hírnév még nem tett gögöcsé és megközelíthetetlenné, s akik immár rutinszerűen végzik dolgukat, az írókat pedig sarlatánoknak és munkakerülőknak tekintik, akik ahelyett, hogy tisztességes foglalkozás után néznének, csupa bizonytalan és értelmetlen dologgal foglalkoznak.

*

Ha nem lettek volna az újságok (a hontalan uraság kora reggel átlapozta őket a szálló éttermében), amelyek fegyverkezésről, szédítő áremelkedésekről meg munkanélküliségről, diplomáciai tárgyalásokról és valamiféle ideges sietésről cikkeztek, itt, Amszterdamban, az ember azt hihette, hogy még mindig abban a jó öreg Európában él, a háborús veszély pedig, München, a Reichstag felgyújtása mind-mind csak lázálom, és a beteges érzékenység rémképei. Van der Lange úr, a könyvkiadója, akinek erős állkapcsai felett nyugodt, jóságos szempár ült (mintha arcának ezt az alsó részét a civilizáció évszázadai választották volna el a többitől) feketekává és konyak mellett úgy cseverészett vele, mint egy távoli szigeten. Van der Lange úr egészen jól ismerte a németországi helyzetet, s szigorú önfegyelme ellenére, mely mérsékletre és hidegvérre inti az embert, ami nemcsak a jólneveltség, hanem egy magasabb fokú műveltség jele is, a beszélgetés során nem kis aggodalmának adott hangot a német kultúra sorsát és Európa jövőjét illetően. Ami magát az ügyletet illeti, azt is a reális és józan ítélőképességű ember előzékenységével bonyolította le, s a hontalan úrral olyan szerződést kötött, amellyel egyik félnek sem kellett elégedetlenkednie. Amikor azonban ez utóbbi, személyes tapasztalatainak tükrében, azaz mint tanú, feltárta előtte a „német helyzetet”, Van der Lange úr mélyszélesen elszomorodott, olyképpen, mintha a tulajdon szülőanyjáról hallotta volna a le-sújtó igazságot, amit nehéz megcáfolni.

*

Egy ideges, lehangolt Európával a háta mögött, ahol szónokokat és demagógokat hallgató emberek tolongtak az erkélyek alatt, ahol az utcákon katonák meneteltek díszlépésben, a stadionokban pedig százezres tömegek örjöngtek, a hontalan úr úgy érkezett Amszterdamba azon a derült, áprilisi reggelen, mintha egy más égitestre csöppent volna. A piaci kofák rekedtes, ám derűs hangon kínálgatták portékájukat, évődésükben nyoma sem volt szorongásnak, a háziasszonyok még ficánkoló halak között válogattak a standokon, a fiatal emberek teljesen civil módra, lassan és komótosan hajtották kerékpárjukat, a napfényben megcsillantak a küllők. A piac tőzsomszédságában előkelő hintóra emlékeztető, narancsszínűre mázolt, hatalmas verklí állt, valami egyveleget nyekergett. Két fehér kendős, népviseletbe öltözött kislány, sárga klumpákban, vörös keresztet bádogszelencéket nyújtogatott a járókelők felé. A csatornákon békésen úsztak a hajók, a kifeszített köteleken tarka alsónemű száradt, a fedélzeten valaki kanártrillákat csalogatott elő szájharmónikájából. . . Az alacsony, függőnytelen ablakok mögött asztalnál ült a család párolgó lábas köré telepedve: derűs pillanatkép a családi idillről, akár a holland mesterek vásznain.

*

A hontalan uraság itt, Amszterdamban, a csatorna közelében levő egyik eldugott, szűk sikátorban fordult be a jóshoz, ahová a túlzottan tolakodó, bár tagadhatatlanul fantáziadús cégér csalogatta be: „Mi vár Önre holnap? Ezt csak a Mindenható és a Sátán tudja. Meg a tanítványuk, Gottlieb úr.” Stb.

*

Belépett az ajtón, majd miután félretolta a nehéz plüssfüggönyt, vörösés félhomályban találta magát, mely fényhatást egy oldalt elhelyezett, piros ernyőjű lámpa árasztotta. Amikor tekintetével végigpásztázta a helyiséget, amely üresnek látszott, némi csalódást érzett, úgy tetszett, valamiféle lélektani déjá-vu-t él át, mintha mindezt már látta volna valahol. Igen, látni akarta az „extra mágust”, de ezt mindenekelőtt hivatásából eredő kíváncsiságból teszi, hogy képet alkosson magának róla, s ha szüksége lesz rá, elővegye. Azonban már itt, itt az ajtóban, eszébe villant az ötlet, hogy erre a „mágusra” bízza, hogy a jövőjéről döntsön, miután minden más eszközt: barátainak, lelkeszének tanácsait s minden egyebet megpróbált.

*

Most a gyorsvonat másodosztályán ült, és eltűnődött, mit mondott Gottlieb úr, az „extra mágus”. Még mindig a fülében cseng tisztességes németséggel megfogalmazott mondata: „Paris ist eine endle Chanse. . . Ja, ja. Endle. . .” Ha mindezt előbb, úgy két-három évvel korábban hallja, ügyet sem vetett volna rá. . .

*

Miközben különösebb cél nélkül, sebtében papírra vetette megfigyeléseit mindezekről az emberi torzulásokról, erről az egész fertőről, a hontalan úr maga is tudatában volt annak, hogy itt az irodalom mégiscsak másodlagos, akármennyire igyekezett is úgy feltüntetni a dolgot, mintha tisztán az emberi megnyilvánulások iránti szakmai érdeklődésről volna szó; alkalmasint, gondolta, alkalmasint úgy lesz, hogy mindez inkább egyfajta ördögűzés, része annak a főbiának, amely nem engedi, hogy beszálljon a liftbe, annak a minden ismeretlennel szembeni szorongásnak, amelynek az irodalom is csupán ördögűzésül szolgál. Mert – végtére is – ha szüksége lesz egy ilyen figurára, mindez készen fog kipattanni emlékezetéből, még mielőtt fellapozná füzeteit és noteszeit, az pedig, amit most tesz, inkább afféle abrakadabra a szemmel verés meg a balvégzet ellen. Mert neki egészségre van szüksége, neki is élnie, még hozzá egészséges, normális életet kell élnie, mert itt áll előtte befejezetlen műve – s minden más ennek van alárendelve, minden.

*

A hontalan úr öt óraker hagyta el a szállodát. Az ajtóban egy pillanatra megállt, az eget kémlelte, majd elővette zsebóráját. „A marquise pontosan ötkor lépett ki az ajtón”, mormolta magában.

*

Az ütés oly meglepetésszerűen, annyira váratlanul érte, hogy apatridánk nem érezhetett semmi mást, mint csupán átható fájdalmat a tarkóján, az alkonyati szürkület pedig hirtelen úgy kivilágosodott, mintha villám csapott volna le a közelében. Nem, a mennykő a tudatában villant, hatalmas, félelmetes lángjával az egész életét bevilágította, hogy azután hirtelen elsötétedjen a világ. A végtagjai egyszeriben eltávolodtak a testétől, úgy, mintha valami láthatatlan erő leszakította volna a törzsről. (Erről a rémes érzésről, hogy a végtagjainkat valami ellenállhatatlan erő tépi ki testünkéből, bizonyos analógia alapján alkothatunk fogalmat: egyszer, amikor a székén hintázott, az ülőalkalmatosság felborult, s ön a beton padlón találta magát tótágast, miközben a keze meg a lába egy pillanatra eltávolodott a testétől, kiszakadt a helyéből, ön pedig egypár másodpercig megkukulva, mert a hang a torkába szorult, mozdulatlanul hevert a padlón.) S hát ez a villanás, mely fátylaként fellobban, mielőtt az utána érkező hatalmas szélroham végleg kioltja, ez a teljes sötétséget megelőző ragyogás a legtávolabbi pont, ameddig ön nyomon követheti a hontalan urat. Ezután (mint Yourcenar asszony mondaná) nincs tovább. Ez a tapasztalat még nem adatott meg nekünk. És nem is fog soha.

*

Őnök, uraim, azt szeretnék, hogy mutassam meg a szülőházam? De hát az anyám a fiumei kórházban szült, azt pedig már lebontották. Nem lesz alkalomuk, hogy emléktáblát helyezzenek az otthonomra, mert tán az sincs meg. Vagy pedig kénytelenek lesznek három-négy táblát is fölavatni különböző városokban és különböző országokban, de ebben sem igen lehetnék segítségükre, mert nem tudom, hol állt a szülőházam, nem emlékszem már, hol töltöttem a gyermekkorom, alig-alig tudom, milyen nyelven beszéltem. Amire emlékszem, mindössze néhány kép: lengedező pálmák és oleanderek valahol a tengerparton, a rétek között szürkészölden folydogáló Duna, egy kiszámoló versike: an-tan-ténusz, szó-raka-ténusz. . .